

Jungmannova cena 2018

Vážené kolegyně, vážení kolegové, vy, kdo překlady tvoříte, i vy, kdo jich rádi a s láskou užíváte, dámy a pánové, milí, a kéž by také zlatí,

překulil se nám další rok, rychle se blíží ono roční období, o němž Baudelaire napsal tuze depresivní báseň: „*Brzo nás poblí temnoty ledovaté, / ten tam je živý jas léta, co jako mžik...* Až sem je to snadné, uchovat smysl i tvar básně, holé neštěstí začíná s třetím veršem: ten se už musí rýmovat, máme-li jako v tomto případě rým střídavý. Proto už nebudu nic vymýšlet a zůstanu u těch dvou veršů počátečních, proč bych také předbíhal událostem, jsme přece sotva na prahu toho období časných soumraků a mrazivých rán, ještě před deseti dny jsme měli nesnesitelná vedra, a právě teď je ten mezičas, kdy lze na okamžik ustat v úsilí o nemožné a dopřát si trochu pohody.

A právě tento mírný čas, kdy mnozí z vás ještě, cholesterol necholesterol, dojídají pečenu husu se zlatou kůrčičkou a posvícenské koláče, určil ve své moudrosti praotec českých překladatelů Josef Jungmann k tomu, aby se též udílely vavříny jeho každoroční ceny za umělecký překlad. Jistě by ho potěšilo, kdybychom tuto merendu konali přímo v Hudlicích, a snad i na to jednou dojde. Ani v Institutu Goethově, kde se už poněkolkáté scházíme, však nejsme mimo svět jeho, protože Jungmann si Goetha považoval a zvláště v eposu *Heřman a Dorota*, ale i v jiných jeho básních si rád říkal.

Nuž, dámy, protáhněte kostice (jestli to jde), pánové povolte opasky, a slyšte!

Začnu připomenutím, jak výtečně se uplynulý rok zapsal do překladatelských kronik všeobecných. Jistě jste zaznamenali krásné 13. číslo časopisu *Tvar*, které se problematice překladu věnovalo zevrubně a mnohostranně a na obálku umístilo portrét jedné naší vynikající kolegyně v úchvatném klobouku, jak zdařilo se naposledy Elišce Krásnohorské na stránkách *Zlaté Prahy*. V letohrádku Hvězda stále probíhá výstava Naše Francie, zaměřující se na český básnický překlad z francouzštiny ve 20. století a zejména na bohatství výtvarných projevů, k nimž francouzská poezie inspirovala české umělce. Výstavu připravil Památník národního písemnictví a vděčíme za ni hlavně celoživotní vášni francouzského historika Antoina Marèse: pokud jste ji neviděli, využijte některého slunného dne, projděte se podzimní oborou a zastavte se v letohrádku: stojí za to.

A vlastně můžeme být hrdí i na to, že když na sebe začne v našem národě upozorňovat a znovu si začne troufat ubohost, jako se to děje dnes, může si právě na překladu ulomit pořádný kus zubu a se svou nehorázností narazit. Lze jen doufat, že mravnostní cenzura značky Kňourek bude mj. i díky důslednému jednání Obce překladatelů nadále stejně zprofanovaná jako nedávno populární značka „docent Konvička“.

Pokud jde o naši soutěž, je zvykem vždy zopakovat její základní pravidla. V soutěži se hodnotí překlady děl krásné literatury, tedy poezie, výpravné prózy a z úvahové či esejistické prózy taková, která v sobě zahrnuje také výrazné parametry estetické. Nezabýváme se tedy překlady literatury společenskovědní a naukové – ty kladou na překladatele výrazně odlišné požadavky a nemohly by být hodnoceny podle stejných kritérií. I letos jsme dva takové tituly museli s politováním odmítnout.

Připomenu ještě další podmínky soutěže, které platí i pro následující ročník: Překlady může do soutěže přihlásit kdokoli od nakladatele přes vděčného čtenáře až po překladatele samotného, a to do 15. února příslušného kalendářního roku (příště tedy do 15. února 2019), a to jen takové, které mají v roce kalendářního roku předchozího (příště tedy 2018). Porota je oprávněna, ale nikoli povinná přijímat knihy do soutěže i dodatečně. Sejde-li se ve stejném ročníku více překladů téhož překladatele, porota ponechává v soutěži jen jeden překlad, a to vždy takový, který podle jejího úsudku vyznívá nejvíce v překladatelův prospěch, a to jak z hlediska jazykové náročnosti, tak i umělecké hodnoty předkládaného díla.

Členy poroty, která rozhodovala o udělení Jungmannovy ceny, byli letos Dagmar Hartlová, Magdaléna Štulcová, Olga Uličná, Jan Zelenka a předsedal jí jako už tolikrát Václav Jamek. Do soutěže bylo přihláшено 71 knih, tj. o deset víc než loni, o osm méně než v roce 2016, neboli počet, který lze pokládat za obvyklý.

Porota opět konstatovala obecně velmi dobrou úroveň této zásilky s loňským vrocením, tentokrát nás však u řady prací, které mohly sahat po některé z odměn, zarazil jeden problém natolik, že mě porota pověřila, abych o něm promluvil. Přispěla k tomu také živá diskuse na stejné téma, která krátce nato proběhla ve výboru Obce překladatelů. Ten problém, nebo řekněme spíš ona hodnota, jejíž význam chceme připomenout a vyzvednout, se nazývá *redakční práve*.

Spolupráce překladatele s redaktorem má u nás tradici, kterou nám dřív překladatelé i nakladatelští profesionálové z jiných zemí záviděli. Zdá se, že tato část literárního umu, kterou památná 90. léta s oblibou, která zas rychle pominula, označovala anglickým termínem „know how“, přichází stále víc vniveč. Na každém překladu, který jsme posuzovali, je sice nějaký redaktor podepsán, někdy jich je dokonce víc a vládne v tom jistý zmatek, ale jak a zda vůbec pracují s textem, který jim překladatel přinese, zůstává často záhadou. Někteří, jak se zdá, opravují především interpunkci a překladatelovu češtinu, úměrně svému přesvědčení, tj. namnoze k horšímu. Přitom po stránce překladatelské texty často vycházejí jako nedotažený polotovar, jaký by dřívější redaktor do sazby vůbec nepustil.

Právě to jsme letos viděli neúměrně často a zdá se, že se z toho stane běžný mrav, který obecnou kvalitu českého překladu ohrožuje už dnes: zaznamenáváme stále více nadějných pře-

kladů, v nichž však přetrvává obrovské množství drobných chyb, při dobré redakci odstranitelných. Při pokračování tohoto trendu by se oceňování překladů stávalo svízelným, pokud by se ovšem nesnížily nároky nebo se na ně nezapomnělo, jako se zapomíná všechno. Už dnes kvůli tomu řadě talentovaných překladatelů veřejné ocenění jejich práce uniká.

Z hlediska terminologického býval „odpovědný redaktor“ ten, kdo celou publikaci konkrétně připravoval, počínaje jejím výběrem a konče slovem „imprimatur“ na posledním korekturním náhledu. Pojem „redaktor publikace“ se používal, pokud vím, jen v nakladatelství Čs. akademie věd Academia (nevím, zda také v Avicenu nebo v SN'TL), kde musela mít každá publikace navíc svého „vědeckého redaktora“ a „recenzenta“. Označení „odpovědný redaktor“, které nacházíme v *dnešních* tirážích, odpovídá ve skutečnosti tomu, co býval dřív šéfredaktor celého nakladatelství; jeho jméno se v tirážích obvykle neuvádělo. Snad by bylo dobře, aby i v této formální věci si nakladatelé udělali pořádek.

Hlavní hodnota redaktorské práce tkvěla v podrobné práci s odevzdaným překladem, na nějž nakladatelství pohlíželo jako na polotovár, dokud ho redaktor větu po větě nesrovnal s originálem, neprobral s překladatelem přetrvávající problémy a neuznal jej za hotový, když se dospělo k dohodě o konečné verzi textu. Překladatelé mé generace, té trochu starší i té o něco málo mladší dobře vědí, jakou školu toto společné vysedávání, diskuse nad dílem a práce na něm představovaly, i jak veliký to byl přínos pro náš profesionální růst. Ale především se tak posilovala obecná úroveň naší kultury a vzdělanosti.

I dnes máme nakladatele, kteří si uvědomují důležitost redaktora v přípravě díla; tak pečlivá redaktorská práce chce však čas, a tudíž také zvyšuje náklady. Zdá se, že někteří překladatelé si dokonce svého redaktora najímají sami, i když mi není jasné, jak to při stávající úrovni honorářů mohou zvládnout. Zda existuje nějaké východisko, to lze těžko odhadnout; zato lze odhadnout, co bude, když se východisko nenajde. Sotva se to dá asi řešit pomocí grantů, protože redaktorská práce má být vytrvalá a soustavná, a také v dobrého redaktora musí profesionál nejdřív vyrůst, nárazově se nic nepořídí.

Vzhledem k tomu, jak se i pod vlivem elektronických médií nedbalost rozmáhá, jako by na kvalitě slovního projevu nezáleželo, jsem spíš pesimista.

Zbývá podotknout, že své redaktory mají i překlady, které dnes odměníme. Lze tedy mít za to, že na úspěchu dnešních laureátů se podílejí i jejich redaktoři. Ten podíl se však dá obtížně poznat a hodnotit: styk překladatele s redaktorem je z mezilidských vztahů třetí nejdůvěrnější, po styku bankovním a styku milostném. Studenti knihovnictví, pokud ještě nějakí jsou, by jistě vykonali záslužnou práci, kdyby prošli odměněné tituly za poslední léta, jejich redaktory si vypsalí a zjistili, zda mezi některými jmény a úspěšnými díly existuje to, čemu se odborně říká korelace.

Vydalo by to na ročníkovou práci, našemu poznání by to určitě pomohlo, a bylo by možné i nejlepší současné redaktory s uznáním jmenovat.

*

Vrátím-li se k výtečníkům letošním, jako obvykle kvitujeme s uznáním další publikované překlady dosavadních laureátů Jungmannovy ceny: nové překlady vydali např. Anežka Charvátová, Věra Koubová, Kateřina Vinšová, Pavel Dominik, Jiří Hanuš, Jiří Josek, Jiří Stromšík, Jindřich Vacek. Vratislav Slezák překládal z češtiny do němčiny.

Také letos jsme se rozhodli ocenit alespoň pochvalnou zmínkou ty překladatele, jejichž díla prošla do posledního výběru, ale na něž už tvůrčí prémie nezbyla. Jen o malý vlásek se nedostalo na *Hanu Tomkovou* (Ismail Kadaré: *Palác snů*, nakl. Havran) a na *Kateřinu Klabanovou* (Margaret Atwoodová: *Kus temnoty*, nakl. Práh).

V širším finále potom skončili, protože prémie nesmí být uděleno víc:

Libor Dvořák (Vladimir Sorokin: *Managara*, nakl. Pistorius a Olšanská)

Alice Flemrová (Paolo Cognetti: *Osm hor*, nakl. Odeon)

Dominika Křest'anová (Ceridwen Doveyová: *Jen zvířata*, nakl. Paseka)

Jana Kunová (Celeste Ng: *Obníčky všude kolem*, nakl. Odeon)

Zuzana Mayerová (Alice Munroová: *Veřejná tajemství*, nakl. Paseka)

Kateřina Novotná (Francis Spufford: *Zlatý vrch*, nakl. Vyšehrad)

Hana Pernicová (Jessica Shattucková: *Prozření*, nakl. Domino)

Zvláštní zmínku zaslouží také Michala Marková za živý, krásnou literární češtinou psaný překlad románu Laurenta Bineta *Sedmá funkce jazyka* (Argo): právě zde by však dílu prospělo méně spěchu a ještě důkladnější redakce, která by překlad lépe vyčistila od chyb a přehmatů.

A teď nadchází chvíle fanfár, tlumenějších či hlasitých, a na prvním místě opět slavnostně otevíráme překladatelskou Síň slávy, na jejíž celkové prohlídce jsme byli před chvílí.

Letos do ní uvádíme velkou českou překladatelku, která by při své neobyčejné skromnosti možná ráda této pozornosti unikla. Přesto nikdo před ní neodvedl tolik vynikajícího díla, aby nás seznámil s nejlepšími moderními autory portugalského jazyka, ať už z Evropy, z Brazílie nebo z Afriky. Jejím prostřednictvím jsme ohromeně objevovali takové autory jako Fernanda Pessou, Guimarãese Rosu, Clarice Lispectorovou, Eugénia de Andradeho, Mária de Sá-Carneira a nespočet dalších: dnes to dělá více než šedesát titulů. Už zase víte, o kom mluvím: je to **Pavla Lidmilová**.

Teď mi dovoluňte obrátit pozornost k odměňovaným překladatelům a jejich dílům.

Prémii Tomáše Hrácha, určenou mladším překladatelům do 34 let, porota letos pro nedostatek vhodných adeptů neuděluje.

Udělujeme pět tvůrčích a jedno mimořádné tvůrčí ocenění.

Tvůrčí ocenění získávají

Viktorie Hanišová (Philipp Winkler: *Chuligán*, nakl. Host)

Román německého autora z brutálního prostředí fotbalových chuligánských gangů je prosycen argotem: tento jazyk přitom není jen komunikačním prostředkem, ale řečeno slovy posuzovatelky „přímo vyjadřuje způsob bytí“. Bohatý slang, povrchní suverénnost, nadhled a ironický nádech – jazyk, jímž v češtině hovoří a přemýšlí hlavní protagonista románu a jeho okolí, až sugestivně podává obraz sociálního prostředí a téměř fyzicky vtahuje čtenáře do drsné atmosféry života v gangu. Překladatelčina čeština s tímto jazykem souzní dokonale: její práci lze jenom vyjádřit obdiv.

Věra Kociánová (Jurgis Kunčinas: *Túla*, nakl. Venkovské dílo)

Básnivé autobiografické vyprávění Jurgise Kurčinase patří k nevýznamnějším textům moderní litevské literatury. Krátký milostný příběh je vystavěn ze vzpomínkových a asociálních digresí a jeho bohatý, hutný jazyk, syntakticky složitý a náročný také po stránce hovorové či idiomatické, stejně jako realie města Vilnius za sovětské éry stavějí překladatele před těžký úkol. Věra Kociánová se ho zhostila více než přesvědčivě.

Radvan Markus (Máirtín ÓCadhain: *Hřbitovní hlína*, nakl. Argo)

Svérazné dílo, vydané r. 1949, bývá označováno jako největší a také nejtipnější román napsaný v irštině. Odehrává se celé na irském venkovském hřbitově a jeho humor je notně černý a zemitý. Od první věty jsme svědky nekonečného řetězce vzájemného hašteření, klevetění a očerňování několika desítek umrlců, kteří svůj jazyk koření neotřelými invektivami, urážkami a kletbami. Pomluv a drbů nejsou ušetřeni ani ti, kteří dosud chodí po světě. Hlavní postavou románu je jazyk a jeho bezbřehá nespoutanost. Překladatel tento „karnevalový román“, jeho živelnost a „dramatičnost“ přetlumočil mimořádně zdařile. Úspěšně napodobil jeho jazykovou vynalézavost a velice nápaditě převedl jeho šťavnatou mluvu.

Petra Martínková (Henry James: *Anglické hodiny*, nakl. Leda)

Velký romanopisec Henry James se řadí k jazykově, a tedy i překladatelsky nejnáročnějším anglo-americkým autorům. Oceněné dílo patří k žánru literárního cestopisu, a je už třetí v této autorově řadě, které Petra Martínková přeložila. James se v těchto črtách projevuje jako bádavý, dychtivý a pronikavý pozorovatel, který především hltá estetické zážitky a neustále se pídí po

koloritu. Vyznačují se složitou, ba rozkošatělou syntaxí, přebohatým slovníkem a množstvím kulturních odkazů. Překladatelka si s obtížemi tohoto autorského rukopisu poradila obdivuhodně – její text nikde nedrhne, nic v něm nechybí, nic v něm nepřebývá. Její jazyková invence a výrazová bohatost češtiny nezůstávají v ničem dlužny stylistické brilanci originálu.

Jakub Šedivý (Ivan Sergejevič Šmeljov: *Slunce mrtvých*, nakl. Prostor)

Ve svém autobiografickém románu líčí ruský autor období ruské občanské války začátkem 20. let, jak je zažil na Krymu. Tématem knihy jsou každodenní otřesné zážitky z bolševického teroru – pronásledování, zabíjení, hladovění zbídačelých lidí. Líčení kruté reality se prolíná s vnitřními monology vypravěče, motivy hladu s blouzněním a sny, poetické popisy krásné přírody střídají scény rabování, zabíjení a pomalého umírání hladem. Jazykově bohatý text má uhrančivou básnickou sílu. Překladateli se podařilo významové i stylové hodnoty knihy zachovat dokonale.

Mimořádné tvůrčí ocenění uděluje porota

Magdaléně Křížové (Asaf Gavron: *Osada na paborku*, nakl. Pistorius a Olšanská)

Gavronův román líčí osudy obyvatel nelegální osady založené na západním břehu Jordánu, na styku izraelského a palestinského území. Přitažlivost a pro někoho i kontroverzní vyznění děje jsou umocněny jazykovou stránkou textu, která pokračuje v trendu vývoje literární moderní hebrejštiny posledních desetiletí, zahrnujícím rozšiřování základního lexikálního, gramatického a stylistického fondu klasické hebrejštiny o další vrstvy moderního jazyka. Všechny znaky jazyka a stylu překladatelka výborně zachytila a zachovala, v souznění s originálem používá spisovnou, obecnou a hovorovou češtinu, nevyhýbá se slangu ani funkčním vulgaritám; její překlad je věcně přesný a filologicky bezchybný, přitom zcela přirozený a živý. Je to dosavadní vrchol její překladatelské dráhy zasvěcené izraelské literatuře, z níž má už na kontě úctyhodnou řadu děl významných a světově oceňovaných autorů.

A konečně ocenění nejvyšší, Jungmannovu cenu za překlad získává letos

Šimon Pellar za nový, leč mimořádně potřebný překlad velkého klasického románu Hermana Melvilla *Bílá velryba* (nakl. Odeon).

Tuším předloni jsme tu kritizovali zbytečné nové překlady velkých literárních děl už uspokojivě přeložených. Proto některé z vás možná udělení letošní Jungmannovy ceny překvapí. Žádali jsme však především větší uvážlivost ve volbě těchto titulů, a v případě *Bílé velryby* jde o volbu více než žádoucí. Od prvního vydání překladu Marie Kornelové a Stanislava V. Klímy uplynulo loni sedmdesát roků a nejenže velmi zastaral: působí dnes až nepřístupně a kostrbatě.

Náročného úkolu vytvořit překlad nový se statečně ujal Šimon Pellar. Román o posedlosti kapitána Achaba a jeho honbě za vražedným vorvaněm Moby Dickem staví před překladatele množství překážek. Melvillův jazyk se hemží literárními aluzemi, archaismy a aliteracemi, styl vyprávění přechází od poklidné prózy k vypjaté rétorice, od námořnického slangu lodníků, hovořících jazykem shakespearovských herců, k mystickým a filozofickým úvahám. Román je zároveň podrobnou učebnicí velrybářství, jemuž autor věnuje více než čtyřicet kapitol. Převedení všech nuancí těchto pasáží kladlo na překladatele nesmírné nároky, stejně jako přetlumočení námořní a loďařské terminologie. Pellar zdolal všechna zrádná úskalí obsahově i stylově složitého díla s obrovským citem a obratností. Jeho jazykově sytý a barvitý překlad postihuje i v těch nejnepohodnějších pasážích plynulost, myšlenkovou hloubku a dramatickosti originálu, a jeho nemalou předností je také velká poutavost a čtivost.